

11. Кунина В. Рабочее движение в Англии в период начавшегося упадка капитализма и утверждения империализма (1871-1914 гг.). – М., 1956. – 42 с.
12. Лежнев М. Промышленный кризис как фактор социальной революции // Русская мысль. – № 8. – 1908. – С. 40-61
13. Матковский Н.В. Краткий очерк профсоюзного движения в Англии. – М., 1954. – 139 с.
14. Махонина С.Я. Русская дореволюционная печать (1905-1914). – М., 1991. – 208 с.
15. М.Ш. Рабочее движение // Московский еженедельник. – № 21. – 1906. – С. 60-61
16. Надев К. Безработица и профессиональные рабочие союзы на Западе // Современный мир. – № 1. – 1907. – С. 73-89
17. Новости иностранной литературы. Экономический упадок Англии // Русский вестник. – № 7. – 1901. – С. 242-244
18. Туполева Л.Ф. Социалистическое движение в Англии в 80-е гг. XIX века. – М., 1973. – 263 с.
19. Уэбб С. и Б. История рабочего движения в Англии. – СПб, 1899. – 363 с.
20. Швиттау Г. Организации работодателей в их отношениях с организованными рабочими // Русская мысль. – № 11. – 1908. – С. 29-49

Демченко О.П.

УДК 94(410):327.5(477.74)"1918"

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ В ОДЕСІ У ЛИСТОПАДІ-ГРУДНІ 1918 Р.

Аналізується діяльність військових спеціалістів Великобританії в Одесі у листопаді-грудні 1918 р. На основі ряду матеріалів з'ясовується позиція Великобританії по відношенню до антибільшовицького руху на півдні колишньої Російської імперії і зокрема в Одесі після закінчення Першої світової війни.

Ключові слова: військові спеціалісти, військово-морське відомство, зони дії, антибільшовицький рух, військово-морський флот Великобританії на Чорному морі.

Одним із малодосліджених питань історії громадянської війни, що розгорнулася на просторах колишньої Російської імперії у 1918-1921 рр. є роль військових спеціалістів Великобританії в Одесі наприкінці 1918 р. В радянській історіографії у зв'язку з тим, що панівне положення у Північному Причорномор'ї серед військових підрозділів країн Антанти займала Франція, основна увага приділялася вивченню значення втручання останньої у справи даного регіону. Роль Великобританії ж в Одесі у зазна-

чений період обмежувалась згадкою прибуття сюди англійського міноносця "Бівер" та крейсера "Скірмішер" наприкінці листопада 1918 р. [1, с.65-66; 9, с.74; 42, с.112-113; 44, с.7; 46, с.37] та ще двох англійських міноносців у грудні того ж року [40, с.46; 42, с.115]. У західній англійській історіографії дане питання так само, як і в радянській, не стало об'єктом ґрунтовного вивчення. Побіжним чином роль військових представників Великобританії в Одесі протягом осені-весни 1918-1919 рр. згадується у працях американських істориків Дж. Бредлі [48] і Дж.А. Брінкля [49], англійських Дж. Ейнсворта [47] і М. Кеттл [52], і польського К. Лазарські [53].

Політиці провідних країн Антанти по відношенню до громадянської війни 1918-1921 рр., що розгорнулася на просторах колишньої Російської імперії, присвячена низка праць українських істориків – Н.Д. Городньої, Ю.Л. Довгана, О.С. Кучика та інших [3; 8; 10]. Головна увага у даних роботах приділяється вивченню загальної позиції Великобританії, Франції та США по відношенню до України у цілому. Висвітленню перебігу подій громадянської війни безпосередньо в Одесі присвячена робота історика-краєзнавця І.М. Шкляєва [45].

Стосовно джерельної бази, у якій засвідчується роль військових спеціалістів Великобританії протягом листопада-грудня 1918 р. в Одесі, то вона складається з архівних матеріалів, опублікованих документів і матеріалів, парламентських дебатів, мемуарної літератури та преси. У зв'язку з тим, що французьке військове командування вивезло більшість документів [6, арк. 1], що свідчили про діяльність країн Антанти у даному регіоні, у Державному архіві Одеської області вдалось знайти виписки із газети "Одесский листок" [5] та неопубліковані спогади радянського підпільника Школи [7], в яких згадується прибуття англійських військових суден. Певна інформація з приводу зазначеного питання міститься у збірниках, опублікованих документів і матеріалів – як радянських [2], так і західних, у тому числі Держдепартаменту США [54] та міністерства закордонних справ Великобританії [50; 51].

Важливе джерело у визначенні ролі військових представників Великобританії в Одесі складають мемуари російських і зарубіжних державних та політичних діячів, таких як В.І. Гурко [4], М.С. Маргулієс [12], князь Є.М. Трубецький [41], Д. Ллойд Джордж [11], У. Черчилль [43]. Їх об'єднує ґрунтовність викладу фактичного матеріалу, наявність узагальнюючих оцінок авторів і, водночас, упередженість.

Суттєвим доповненням до вищезгаданих джерел є тогочасна одеська небільшовицька преса, а саме газети "Одесские новости" та "Одесский

листок", в яких міститься чималий матеріал про діяльність дипломатичних та військових представників країн Антанти в Одесі. Завдяки своїй політичній спрямованості згадані вище періодичні видання довгий час зберігались у колишніх радянських спецфондах. Недоліком даних газет, є те, що їх автори та редакція не приховували великих надій на порятунок Росії, та Одеси зокрема, від більшовизму Францією і Великобританією. Виходячи з цього положення, вони були схильні до перебільшення значення країн Антанти у даному регіоні. Аналіз тогочасної небільшовицької місцевої преси дає можливість глибше простежити роль військових спеціалістів Великобританії в Одесі у листопаді-грудні 1918 р.

Під кінець 1918 р. Великобританія не представляла для себе можливим відправку значних військових сил в Одесу і обмежувалась лише матеріальною підтримкою Добровольчої армії [48, р.132-136; 49, р.75-76]. Це було пов'язано рядом суттєвих причин. Відповідно до меморандуму 10(23) грудня 1917 р. між Англією і Францією було укладено секретну угоду, підписану Ж. Клемансо і Р. Сесілем про розподіл Росії на англійську і французьку "зони дії". До англійської зони увійшли Дон, Кубань, Кавказ, Середня Азія і північна частина європейської території Росії; у французьку – Україна, Крим, Одеса та Бессарабія [51, р.369-370]. Головна увага Великобританії на той час була спрямована на Кавказ та Закавказзя [49, р.90].

Вагомий вплив на позицію англійського уряду стосовно відправлення військ у Росію і в Одесу зокрема чинив робітничий рух у середині країни. "Організовані робітники з певною симпатією реагували на прихід до влади пролетаріату у Росії і пристрасно бажали змін всюди, особливо зміни панівного класу. Ці настрої, що посилюювались щирою відразою до всіякої нової війни, були настільки сильні, що, якби ми призупинили демобілізацію і почали перекидати війська з Франції в Одесу або Архангельськ, спалахнув би заколот", – згадував прем'єр-міністр Великобританії Д. Ллойд Джордж [11, с.277]. Також британський прем'єр був переконаний, що "нашестья іноземців на російську землю викличе хвилю обурення і приведе до піднесення патріотичних почуттів. Патріотизм, таким чином, – стверджував Д. Ллойд Джордж, – прийшов би на допомогу більшовизмові" [11, с.278]. Схожої точки зору дотримувався військовий міністр Великобританії У. Черчилль. "Французів чекала трагічна доля у районах, призначених для військових дій", – пригадував він [43, с.105]. Все це, однак, не завадило британським урядовцям відправляти військових спеціалістів на допомогу антибільшовицькому рухові в Одесі протягом осені-весни 1918-1919 рр.

Наприкінці 1918 р. Одеса була переповнена чутками, що з дня на день в одеський порт прибуде військово-морський флот Великобританії. Так, в газеті "Одесский листок" за 7 листопада 1918 р. були надруковані спогади однієї з впливових осіб міста, що побажала зостатись невідомою, в яких згадувалось наступне: "Пізно в ночі я зателефонував тоді консулу Великобританії Дж.П. Багге і запитав його, що він знає про англійський флот, який наближається до злочасних берегів Одеси. Консул дослівно відповів так: Це сон буржуя у зимову ніч. Зараз немає міністра Дж.П. Багге у якого можна було б запитати, чи далеко чи вже близько, гордий британський флот, але усе ж віриться, що нинішні очікування – це не сон буржуя в осінню ніч" [24, с.2].

В "Одесских новостях" за 10 листопада 1918 р. спростовувалось повідомлення, надруковане у київській газеті "Нова Рада", про те, що 7 листопада 1918 р. до Одеси підійшов англійський крейсер, який подав місту сигнал 6-ма гарматними пострілами, і що із нього на берег зійшла місія країн Антанти, яка в екіпажі поїхала у місто. "Таким чином, "легкий крейсер", – писалось у даному номері "Одесских новостей", – який з години на годину очікувала одна з одеських газет, перетворився вже у фантазії якогось інженера-очевидця у не підлягаючий сумніву факту. І хто з киян тепер повірить, що англійці ще не прибули на українську землю?" [13, с.3].

З приводу настроїв в Одесі відносно прибуття військових підрозділів Антанти в Одеський порт, білогвардієць князь Є.М. Трубецький у своїх спогадах писав, що всі заможні кола, які зібралась на той час в Одесі, мріяли "про пришествя варягів у будь-якому вигляді; все рівно, в якій військовій формі, аби варяги навели порядок... Ох, якби хоч англійці пришли, – говорили одні. – Адже краще панування чужоземців, ніж власний більшовизм" [41, с.169].

Рішення про введення військових підрозділів Антанти на південні території колишньої Російської імперії, і зокрема в Одесу, було прийнято у листопаді 1918 р. на прохання представників різних легітимних (небільшовицьких) російських органів влади на спеціальній нараді у румунському місті Ясси [54, р.700]. Офіційний привід прибуття союзної ескадри у Північне Причорномор'я був виражений у відозві до місцевого населення, підписаній представниками Великобританії – сером Невілом, Франції – Неленом, США – Гірсом, Румунії – Грінеску, Японії – Гаяні та Добровольчої армії – Жилінським [14, с.2]. "Цим доводиться до відома жителів Півдня, – писалось у відозві, – що ми прибули на територію Росії для встановлення порядку і для визволення її від узурпаторів – більшовиків, а тому дані, які розповсюджуються провокаторами-більшовиками, про те, що союзні

війська, прийшовши на південь Росії, нібито вибаватимуть звідти німців, брехливі" [14, с.2].

Не дивлячись на рішення Ясської конференції, союзники не поспішали відправляти свої війська на південь колишньої Російської імперії. Так, 19 листопада 1918 р., товариш морського міністра Української Держави гетьмана Павла Скоропадського адмірал М.Л. Максимов звернувся по телеграфу до англійського флоту з побажанням як змога скорішого прибуття його в Одесу [25, с.3]. Відповідь на запит, однак не надійшла [25, с.3]. Затримка союзників пояснювалась траленням мін у Босфорі і Дарданеллах [1, с.67; 25, с.3].

26 листопада 1918 р., приблизно о 2-й годині дня в одеський порт прибуло перше військове судно Антанти – англійський міноносець "Бівер" з генералом К.Р. Баллардом на борту [1, с.65; 2, с.131; 9, с.74; 15, с.2; 27, с.2; 44, с.7; 46, с.37]. Міноносець пришвартувався у Платонівського молу. Зустрічати гостей прибули морський міністр Української Держави А.Г. Покровський, представник Ради Міністрів Української Держави генерал Г.О. Раух, начальник порту В.А. Піні, градоначальник М.М. Богданович, інспектор Державної Варти С.О. Горностаєв, французький консул Е. Енно і представники Добровольчої армії – адмірал Д.В. Ненюков і полковник І.О. Ільїн, чини військово-морського відомства та інші [15, с.2; 27, с.2]. Біля міноносця була виставлена почесна варта із офіцерських чинів Добровольчої армії.

Після обміну привітаннями генерал К.Р. Баллард попросився з представниками уряду гетьмана П. Скоропадського і запросив до себе у каюткомпанію французького консула Е. Енно і представників Добровольчої армії – адмірала Д.В. Ненюкова і полковника І.О. Ільїна для наради з ряду питань. Він повідомив, що приймав участь у Ясській конференції, і його прибуття в Одесу було одним із результатів даної конференції. Спочатку генерал К.Р. Баллард відправився до Галацу, а звідти на англійському міноносці прибув в Одесу [54, р.702-706]. Також він повідомив, що в одеський порт з дня на день прибуде англо-французька ескадра з транспортною флотилією і десантом до 100 тисяч військ, які будуть відправлені у різні частини України [15, с.2].

По закінченні наради з французьким консулом і представниками Добровольчої армії на міноносець "Бівер" прибула делегація від демократичного самоврядування в особі виконуючого справи міського голови О.А. Ярошевича, члена управи Шрейдера і гласного М.В. Брайкевича. Після обміну привітаннями генерал К.Р. Баллард заявив, що радий бачити перед собою представників міського самоврядування, послугами яко-

го у разі необхідності охоче скористається. Також, підкреслюючи свою особисту увагу до представників міста, він супроводив їх на берег до автомобіля [15, с.2].

Генерал К.Р. Баллард уважно цікавився подіями у Росії, непогано володів російською мовою і відігравав помітну роль на Ясській конференції [4, с.51; 12, с.35]. Остання посада, яку він займав, була посада військового аташе у Румунії. До цього часу з початку війни генерал К.Р. Баллард приймав участь у боях на західному фронті, а згодом – в експедиційній армії у Салоніках. Під час війни отримав важке поранення, що позбавило його можливості приймати подальшу участь в активних операціях.

К.Р. Баллард був рішучим прихильником антибільшовицького руху і активно виступав за його військову підтримку Великобританією. "Я вважаю, що англійські війська, безумовно, зможуть прийняти участь (у боротьбі з більшовиками – *О.Д.*). Наявність значних наших сил в експедиційних арміях Салонікського і Месопотамського фронтів, в умовах вільного проходження через Дарданелли дозволить нам провести десантні операції", – заявляв він під час інтерв'ю кореспонденту газети "Одесские новости" Ю. Біскупському [16, с.3]. Генерал К.Р. Баллард розраховував на швидку перемогу над більшовизмом, особливе місце у цьому він відводив півдню Росії. "У зв'язку зі спеціальними кліматичними умовами, можливо, що південь стане центром тих операцій, які, розширюючись, повинні розвинути і у центральній Росії. Взагалі я схильний думати, що дисциплінованими, добре озброєними військовими силами шляхом коротких і сильних ударів вдасться покінчити з більшовиками у короткий термін", – стверджував К.Р. Баллард [16, с.3]. З приводу повільності у просуванні військ Антанти для операцій у Росії він заявляв, що суспільна думка Англії не знала з повнотою та ясністю, чого саме хоче російський народ і суспільство. "Тепер залишається подолати лише технічні ускладнення, тому що, за моїм переконанням, наше керівництво прийме рішення, щоб надати усіляку допомогу для відновлення Росії", – запевняв К.Р. Баллард [16, с.3].

Під час свого перебування в Одесі генерал К.Р. Баллард спрямував свою увагу головним чином на з'ясування ситуації, що склалась у місті після повалення монархії у Росії. Особливо його інтересували переговори між представниками місцевої адміністрації і робітничими організаціями. 27 листопада 1918 р. він і командир англійського міноносця "Бівер" здійснили візити офіційним представникам влади і французькому консулу Е. Енно, з яким провели бесіду по ряду місцевих питань [16, с.3]. 28 листопада 1918 р. генерал К.Р. Баллард відвідав морського міністра, адмірала А.Г. Покровського і представника Ради міністрів Української Держави

Г.О. Рауха, разом з яким провів переговори по прямому дроту з Києвом, а також з Яссами і Севастополем [28, с.3].

30 листопада 1918 р. він прийняв участь у нараді у військово-промислового комітеті судовласників з англійськими й французькими офіцерами з приводу питання розквартирування прибуваючих військ союзників, а також необхідного для них продовольства [2, с.131; 29, с.3;]. З приводу даного питання К.Р. Баллардом та іншими представниками англійського командування була підкреслена бажаність негайного відновлення торгівельних зв'язків між чорноморськими та англійськими портами. Дана позиція підкріплювалась тим, що в Англії на той момент знаходився ряд товарів, на які в Україні виникла гостра необхідність [17, с.2]. К.Р. Баллард пробув в Одесі до 6 грудня 1918 р., звідси він відправився у Галац на нараду дипломатичних представників [31, с.6].

Починаючи з кінця листопада 1918 р. [7, арк.1], до евакуації військ Антанти з Одеси 4 квітня 1919 р. в одеський порт регулярно заходили військово-морські та транспортні судна Великобританії. Так, 27 листопада 1918 р., в Одесу один за одним увійшли два англійських міноносця – "№ 89" [16, с.3] та "Нереїда" [27, с.2; 42, с.113]. 29 листопада 1918 р. вранці на горизонті з'явився британський трьохтрубний, однопалубний крейсер 2-го рангу з мінними апаратами під назвою "Скірмішер" [1, с.66; 2, с.132; 9, с.74; 17, с.2; 29, с.3; 42, с.113]. О 12 годині дня він пристав до Платонівського молу. Першим на палубі "Скірмішера" з'явився англійський генерал К.Р. Баллард, який провів нараду з командиром крейсера, пов'язану з прибуттям військових суден в Одесу. Потім піднялись представники порту та адміністрації, які щиро привітали капітана та екіпаж судна [17, с.2; 29, с.3]. Крейсер "Скірмішер" належав до типу легких крейсерів, так званих "Скаутів". Його тоннаж був близько 4 тис. тонн, а команда складалась із 350 чоловік. Крейсер прибув в Одесу зі Стамбулу [29, с.3]. 4 грудня 1918 р. британський флот в Одесі нараховував один мінний крейсер "Скірмішер" і шість міноносців: "№ 08", "№ 29" [18, с.6], "№ 51", "№ 89" [30, с.2], "Бівер" [31, с.6; 42, с.115] і "Сенатор" [18, с.6].

Більшість антибільшовицьких політиків покладала великі надії на прихід західних союзників на Південь Росії, і зокрема в Одесу, називаючи це актом історичного значення. Самі ж союзники не надавали цьому такого великого значення [53, р.118]. У зв'язку з важливістю прибуття англійських суден в Одесу, місцеве самоврядування приймали усі міри по їх забезпеченню і у першу чергу – нафтою та мазутом. Так, наприклад, міноносець "Бівер", на якому прибув в Одесу генерал К.Р. Баллард, був переведений з Платонівського молу у нафтову гавань для завантаження

нафти [17, с.2; 29, с.3]. А, 28 листопада 1918 р., у зв'язку з вимогою представників англійських суден забезпечити їх мазутом, градоначальством були прийняті негайні міри по його видачі [28, с.3].

На честь англійських офіцерів неодноразово влаштовувались банкетні привітаннями на честь прибуття в Одесу військових та дипломатичних представників Великобританії. "На допомогу російському народові прийшов народ англійський. Нашому місту судилося побачити біля своїх берегів побідоносний англійський флот. І на цій зустрічі Великій Британії свій радісний привіт шле майбутня велика Росія", – писалось у передовиці газети "Одесский листок" за 22 грудня 1918 р. [37, с.1].

Окрім заможних кіл та місцевого самоврядування, прибуття в Одесу англійських міноносців було радісно зустрінуте адміністрацією Новоросійського університету. "Рада одеського університету, яка ніколи не втрачала надію на кінцеву перемогу союзників Росії, шле у нашій особі свої щирі привітання англійському народу. Російська культура у своєму історичному рості багато почерпнула із англійської літератури і науки, і тепер Англія разом з союзниками йде зі зброєю у руках на порятунок Росії від приниження і розпаду. Ця остання заслуга ніколи не буде забута. Нехай вічно кріпне союз Англії і Росії для їх взаємного блага", – писалось у привітанні Ради Новоросійського університету прем'єр-міністру Великобританії [38, с.3].

5 грудня 1918 р. о 9-й годині ранку до одеських берегів підійшов англійський дредноут "Супербе", на якому прибув командуючий усіма союзними морськими силами на Чорному морі англійський адмірал С. Кальторп. На судно з'явилися представники морського керівництва, що привітали адмірала та його екіпаж з прибуттям в Одесу [32, с.4]. Дредноут "Супербе" мав водозаміщення 18900 тон. Був побудований у 1907 р., плавав під адміральським прапором. Команда "Супербе" складалась приблизно із 900 чоловік. Дредноут мав крупну артилерію, одних лише далекобійних 12-дюймових гармат на ньому було – 8 [18, с.2]. У цей же день разом з "Супербе" в Одеський порт прибув англійський крейсер "Першнер" [19, с.1].

Прибуття адмірала С. Кальторпа в Одесу було пов'язано з бажанням країн Антанти отримати більш точну інформацію про ситуацію на півдні колишньої Російської імперії у зв'язку із суперечливістю тих оцінок, які були дані їм представниками різних політичних течій. Для цього він відвідав представників місцевої вищої адміністрації та представника Ради міністрів Української Держави генерала Г.О. Рауха. З останнім адмірал

С. Кальторп провів півторагодинну розмову, під час якої було детально розглянуто питання про петлюрівський рух, який був представлений йому як більшовицький [35, с.3].

6 грудня 1918 р. вранці С. Кальторп прийняв делегацію від місцевих торгівельно-промислових організацій: таких як комітет з'їздів судовласників, товариство промисловців півдня Росії, союз власників торгівельних підприємств, англійська торгівельна палата, італійська торгівельна палата, купецька управа, млинарське бюро та інші [19, с.1]. Після обміну привітаннями він заявив російській делегації, що союзники прийшли на допомогу Росії у справі встановлення порядку і спокою. Для цього вони у першу чергу мали зайняти усі порти Чорного моря і підтримувати там повний порядок, і не допускати жодного порушення спокою. "Лишень позавчора я отримав повідомлення з Миколаєва, – заявляв адмірал С. Кальторп, – що там не зовсім спокійно, і я негайно відрядив туди два англійських і один французький міноносці, які вже учора прибули туди і нині там царить порядок" [33, с.2]. Після візиту делегації дредноут "Супербе" залишив Одесу [19, с.2; 33, с.2] і у супроводі міноносця "№ 69" відправився у Крим.

Впливові особи Одеси і міське самоврядування надавали прибуттю головнокомандувача флотом Антанти на Чорному морі великого значення. "У командуючого морськими силами і портами Чорного моря адмірала С. Кальторпа є повна можливість збереження порядку і охорони міста... Поїздка в Одесу адмірала С. Кальторпа у якості головнокомандувача флотом на Чорному морі може мати рішуче значення у виникаючих на місцях питань моменту", – писала газета "Одесский листок" за 11 грудня 1918 р. [35, с.2] Однак дані сподівання виявились марними. Так, на звернення делегації міського самоврядування Одеси у Севастополі 13 грудня 1918 р. до адмірала С. Кальторпа з проханням надати підтримку місту у разі його зайняття петлюрівцями, він заявив, що там знаходиться достатня кількість сил для запобігання усіляким випадкам [21, с.3; 36, с.1].

Командування англійських міноносців, які перебували в Одесі, брало безпосередню участь в обговоренні питання наведення порядку у місті і охорони порту. 9 грудня 1918 р. на англійському крейсері "Скірмішер" відбулась екстрена нарада представників союзного командування з представниками німецького командування Кохом і Діксом. На ній розглядалось питання про охорону порту і передачу усіх функцій по його управлінню союзному командуванню. У завершенні було запропоновано німецькому командуванню не знімати караульні пости і охороняти порт ще день-два [20, с.3; 34, с.1]. 24 грудня 1918 р. англійський комендант порту звер-

нувся до командира порту генерала Скворцова з проханням скласти список усіх суден, що знаходяться в Одеському порту, з вказівкою їх національності [5, арк. 3].

Представники англійського військово-морського відомства здійснювали перевірку стану російських суден, що знаходились в Одеському порту. Так, наприклад, 28 грудня 1918 р. вони оглянули цистерни наливного пароплава "Луч", заготовленні для прийому керосину, і запитали капітана, чи зможе дане судно, як тільки отримає розпорядження, відправитись за керосином в Батумі для союзного командування [22, с.2]. При допомозі англійського командування було відремонтовано телеграфний кабель Одеса-Стамбул і налагоджено зв'язок зі штаб-квартирою союзників у Стамбулі [30, с.2]. Більшість станцій безпроводного телеграфу на усьому побережжі Чорного моря, і зокрема Одеська радіостанція, що знаходились у руках німців, перейшли під контроль англійців та французів, що відновило їх роботу [2, с.134; 31, с.3]. Було налагоджено урядовий та комерційний поштовий зв'язок Одеси з Великобританією. Пошта відправлялася через російсько-англійську торгівельну палату регулярно два рази на неділю, по середам і суботам [23, с.3]. Почтову службу несли англійські міноносці, які доставляли кореспонденцію до Марселя, а звіди вона перенаправлялась у Лондон [39, с.2]. Також, протягом листопада-грудня 1918 р. в Одесі перебував англійський капелан, роль якого тут зводилась переважно до інформування британських урядовців про ситуацію у місті [50, р.55-56]. З прибуттям ввійськової ескадри Франції в Одесу наприкінці грудня 1918 р. уряд Великобританії призупиняє відправку сюди своїх військових спеціалістів.

Отже, протягом листопада-грудня 1918 р., незважаючи на те, що Північне Причорномор'я та Одеса зокрема, входили у сферу впливу Франції, Великобританія надавала допомогу антибільшовицькому руху, що виражалось у відправці своїх військових спеціалістів у даний регіон. Дана допомога призвела до того, що починаючи з квітня 1919 р., військово-командування Великобританії, заручившись симпатіями антибільшовицьких діячів, перебрало на себе всю ініціативу у допомозі Добровольчій армії на півдні колишньої Російської імперії.

Demchenko O.P.

THE ACTIVITY OF MILITARY SPECIALISTS OF THE GREAT BRITAIN IN ODESSA IN NOVEMBER-DECEMBER IN 1918

Analyzes the activity of military specialists of The Great Britain in Odessa in November-December in 1918. On the basis of materials find out position of Great

Britain vis-a-vis antibolshevist`s movement on the south of the former Russian empire, and in particular in Odessa, after completion First world war.

Key words: military specialists, naval department, zones of action, antibolshevist`s movement, The Black Sea fleet of Great Britain.

Демченко А.П.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВОЕННЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ ВЕЛИКОБРИТАНИИ В ОДЕССЕ В НОЯБРЕ-ДЕКАБРЕ 1918 Г.

Анализируется деятельность военных специалистов Великобритании в Одессе в ноябре-декабре в 1918 г. На основе ряда материалов выясняется позиция Великобритании по отношению к антибольшевистскому движению на юге бывшей Русской империи, и в частности в Одессе, после окончания Первой мировой войны.

Ключевые слова: военные специалисты, военно-морское ведомство, зоны действия, антибольшевистское движение, военно-морской флот Великобритании на Черном море.

Джерела та література

1. Анулов Ф. Союзный десант на Украине // Черная книга: Сборник статей и материалов об интервенции Антанты на Украине в 1918-1919 гг. – Екатеринбург: Государственное издательство Украины, 1925. – С.52-210.

2. В огне гражданской войны. Сборник документов и материалов. Из истории борьбы трудящихся Одесщины против объединенных сил внутренней и внешней контрреволюции в период гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918 – ноябрь 1920 гг.). – Одесса: Одесское книжное издательство, 1962. – 503 с.

3. Городня Н.Д. Політика країн Антанти та США щодо державності України в 1917-1919 роках: Дис...канд. іст. наук: 07.00.02 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1995. – 222 с.

4. Гурко В.И. Изъ Петрограда через Москву, Парижъ и Лондонъ въ Одесу 1917-1918 гг. – Берлинъ: Slowo-Verlag, 1924, Т. 15. – 348 с.

5. ДАОО. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.541.

6. ДАОО. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.547.

7. ДАОО. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.1216.

8. Довган Ю.Л. Політика Франції, Великої Британії та США щодо національної державності України в 1917-1920 рр. у вітчизняній та українській зарубіжній історіографіях: Дис...канд. іст. наук: 07.00.06 / Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 254 с.

9. Карпенко О.Ю. Імперіалістична інтервенція на Україні (1918-1920). – Львів: Видавництво Львівського університету, 1964. – 255 с.

10. Кучик О.С. Україна в зовнішній політиці Антанти (1917-1920 рр.) : Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2001. – 224 с.

11. Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. – М.: Издательство иностранной литературы, 1957, Т.1. – 655 с.

12. Маргулиес М.С. Год интервенции. – Берлин: Издательство З.И. Гржебина, 1923, Кн. 1. Сентябрь 1918 г. – апрель 1919 г. – 364 с.

13. Одесские новости. – 1918. – 10 ноября.

14. Одесские новости. – 1918. – 15 ноября.

15. Одесские новости. – 1918. – 27 ноября.

16. Одесские новости. – 1918. – 28 ноября.

17. Одесские новости. – 1918. – 30 ноября.

18. Одесские новости. – 1918. – 6 декабря.

19. Одесские новости. – 1918. – 7 декабря.

20. Одесские новости. – 1918. – 10 декабря.

21. Одесские новости. – 1918. – 14 декабря.

22. Одесские новости. – 1918. – 28 декабря.

23. Одесские новости. – 1919. – 12 января.

24. Одесский листок. – 1918. – 7 (25 октября) ноября.

25. Одесский листок. – 1918. – 20 (7) ноября.

26. Одесский листок. – 1918. – 22 (9) ноября.

27. Одесский листок. – 1918. – 28 (15) ноября.

28. Одесский листок. – 1918. – 29 (16) ноября.

29. Одесский листок. – 1918. – 30 (17) ноября.

30. Одесский листок. – 1918. – 3 (21 ноября) декабря.

31. Одесский листок. – 1918. – 4 (22 ноября) декабря.

32. Одесский листок. – 1918. – 6 (24 ноября) декабря.

33. Одесский листок. – 1918. – 7 (25 ноября) декабря.

34. Одесский листок. – 1918. – 10 (27 ноября) декабря.

35. Одесский листок. – 1918. – 11(28 ноября) декабря.

36. Одесский листок. – 1918. – 14 (1) декабря.

37. Одесский листок. – 1918. – 22 (9) декабря.

38. Одесский листок. – 1918. – 26 (13) декабря.

39. Одесский листок. – 1918. – 29 (16) декабря.

40. Рябинин А. Яссы и союзная оккупация на Украине // Черная книга: Сборник статей и материалов об интервенции Антанты на Украине в 1918-1919 гг. – Екатеринослав: Государственное издательство Украины, 1925. – С.32-50.

41. Трубецкой Е.Н. Из путевых заметок беженца // Архив Русской Революции. – Берлин: Слово, 1926, Т. XVIII. – С. 137-205.

42. Цвілюк С.А. Одеса революційна. Хроніка подій в період громадянської війни та іноземної воєної інтервенції (1918 – лютий 1920 рр.). – Одеса: Маяк, 1972. – 252 с.

43. Черчилль У. Мировой кризис. – М.; Л.: Госвоениздат, 1932. – 328 с.

44. Шамко Е.Н. Героическая борьба трудящихся Украины и Крыма против иностранных военных интервентов (ноябрь 1918 – апрель 1919 гг.) –

Симферополь: Крымское областное отделение общества по распространению политических и научных знаний УССР, 1957. – 28 с.

45. Шкляев И.Н. Одесса в смутное время. – Одесса: Студия "Негоциант", 2004. – 158 с.

46. Якушкин Е., Полунин С. Английская интервенция в 1918-1920 гг. – М. – Л.: Государственное издательство, 1928. – 105 с.

47. Ainsworth J. Sidney Reilly's reports from South Russia, December 1918-March 1919 // *Europe-Asia Studies*. – 1998, №50(8). – P. 1447-1470.

48. Bradley J. *Allied Intervention in Russia*. – N.-Y.: Basic Books, 1968. – 272 p.

49. Brinkley G.A. *The Volunteer Army and the Allies Intervention in South Russia, 1917-1921*. – Indiana: University of Notre Dame Press, 1966. – 468 p.

50. *Collection of reports on bolshevism in Russia*. – London: Published by His Majesty's Stationery Office, 1919. – 109 p.

51. *Documents on the British Foreign Policy, 1919-1939*. – L.: HMSO, 1949, First series, Vol. III. – 909 p.

52. Kettle M. *Churchill and the Archangel Fiasco: November 1918 – July 1919*. – L., N.-Y.: Routledge, 1992. – 582 p.

53. Lazarski C. *The lost opportunity: attempts at unification of the anti-Bolsheviks, 1917-1919*. Moscow, Kiev, Jassy, Odessa. – Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK: University Press of America, 2008. – 181 p.

54. *Papers relating to the foreign relation of the United States, 1918. Russia*. – Washington: United States Government Printing Office, 1932. – 887 p.

Дергачова А. С.

УДК 94(82):327.5:341.123.02"1945"

АРГЕНТИНСЬКЕ ПИТАННЯ НА ПЕРШІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

У даній статті розглядається проблема боротьби СРСР та США за включення Аргентини в число країн-засновників ООН. Проаналізовані цілі і результати діяльності дипломатії обох сторін в цьому напрямку. Особлива увага приділена зовнішній політиці Аргентини в 1939-1945 рр., її співпраці з країнами "Осі". Наведені погляди аргентинських дослідників на дану проблему.

Ключові слова: Аргентина, конференція ООН в Сан-Франциско, СРСР, США, боротьба.

25 квітня-26 червня 1945 р. в Сан-Франциско відбулася конференція Об'єднаних Націй, що завершилася створенням ООН – універсальної міжнародної організації, без якої неможливо представити сучасний світ. Засновники ООН – СРСР, США, Англія та Китай – направили запрошення